

Ladislav Novomeský

Nastal čas

Myslím si, že místo instituce tiskového dozoru, ať má jakékoli jméno, byla by spolehlivější a důstojnější socialistická a demokratická odpovědnost autorů či autorů novin, časopisů, publikací i knih — avšak v našich československých poměrech. Připomenou několik aspektů, které se zásadně přimlouvají za takovéto „radikální“ řešení dohledu nad publicistikou.

1. Vážnou překážkou rozvoje jakékoli publicistiky a umění je už sama existence tiskového dozoru, a to i v tom případě, když je krajně liberální a nezadržuje rukopisy článků a dokonce knih, jak jsme o tom případ od případu ujišťování. Sama nutně vytváří takzvanou autocenzuru, tj. nutí autory nepsat — ale ani nepřemýšlet, neuvažovat o problémech a nerozpracovávat takové problémy, které by „stejně nevyslyšly“ nebo sotva vyšly.

Při existenci tiskového dozoru musí být ve vyspělé společnosti i takzvaná „zásuvková literatura“, tj. literatura, která narazila nebo by mohla narazit na veto tiskového dozoru. Avšak považují za horší a pro nás zahanbující, že existuje (nebo neexistuje) i nenapsaná publicistika nebo literatura, tj. problematika, která by měla své potenciaální autory, kteří však odkládají nebo předeem zahánějí „nevhodné“ myšlenky a zbytečnou práci s nimi, protože nemohou reflektovat na zveřejnění! Lenin se vyslovoval pro mimořádnější a blahovolenější jednání se spisovateli a s jejich prací v dobách, které byly neporovnatelně komplikovanější a nebezpečnější než je doba naše. Ne proto, že chtěl literaturu a literáty rozmazlovat, ale jistě proto, že věděl, jak rozvoj literatury, poznávání a rozvíjení problémů, které jsou jí vlastní, potřebuje nadevše ničím a nikým neomezovanou volnost.

2. Dozor nad tiskem bez ohledu na to, jak se jmenuje a kdo a kde ho vykonává, těžce kompromituje naše socialistické zřízení už tím, že je, a v specifickém československém případě navíc tím, jakou praxi vykonává. V několika posledních letech prodělala naše literatura nebývalý vývoj. Co bylo konstantní před pěti roky, s tím se už nechce smířit čtenář dnes, a patří nesporně k zásluhám vedení kulturní politiky, že strnule nesetrvává na tom, co čtenář zavrhl, ale pružně vychází v ústrety jeho zdravým požadavkům. Uvedu jako příklad Škvoreckého Zbabele, teprve nedávno potupně zavržené, a to i, ba snad především, z politických důvodů, avšak z těchže příčin nejen povolené, ale teď už i vysoko vyzdvihované a zasloužené oceňované. Neupírám kritice, která tento román nezaslouženě zamítla, právo na její názor. Ale proč se musel v této věci angažovat i stát a strana se svým aparátem, když by byla úplně stačila ponižující ostuda, kterou si v tomto případě vysloužila přeočhotná kritika? Neexistují přece jednou provždy daná přísná kritéria,

však v věcech umění, která by mohl v knihách, časopiseckých článcích, ale i v jiných uměleckých oborech, např. ve filmu, v divadle, hudbě či baletu bezpečně uplatňovat dohlédací úřad, vybavený výkonnou mocí; sama naše kulturní politika nás přesvědčuje, že taková kritéria nejsou, nač tedy ten dozor?

Myslím si, že nadešel čas zbavit umění, literární stejně jako filmové a každé jiné, zbavit publicistiku, ale zbavit i stát a stranu přítěže, která na nich nemotorně leží ve formě dozoru, ať má jméno jakékoliv, jež však, ať je bezohledná nebo ohleduplná, kompromituje naše socialistické zřízení, neboť se usvědčuje ze své nepotřebnosti; myslím si, že nastal čas spolehnout se v důvěře na občanskou a socialistickou odpovědnost lidí, kteří píší knihy a články do časopisů, kritizují nebo dělají filmy či jiné umění. Myslím si, že ten čas nastal.

[Z příspěvku na IV. sjezdu Svazu čs. spisovatelů.]

LL č. 2, 7. března 1968

Ivan Klíma

Důvěra v necenzurovaný rozum

Naše země je zemí se staletou tradicí parlamentních svobod. Je to neoddiskutovatelná a nezničitelná skutečnost. Jestliže mnozí z nás mají pocit, že některá ze samozřejmých lidských práv, schválených ústavou z roku 1967, dnes neplatí, musí nás zároveň tísnit pocit jakési nenormálnosti. Proti této nenormálnosti se bráníme. Můžeme samozřejmě být buď po dobrém nebo po zlém přesvědčováni, že se mýlíme. Je zajisté mnoho prostředků, jak mimo diskusi tlumit rozhořčení kteréhokoliv sboru. Ale nikdy nikdo nemůže vymazat tu část národní minulosti, která bude při srovnání stále znovu plodit pocit této nenormálnosti v našem vývoji, pokud neodstraníme příčiny tohoto pocitu. Chtěl bych uvést jako jeden z příkladů takového nenormálního vývoje vývoj tiskového zákona a práva na území tohoto státu. Rád bych znovu připomněl, že podle zákona, který vstoupil 1. ledna 1967 v platnost, oprávnění vydávat mají pouze organizace, nikoli jednotlivci. Registraci provádí buď ministerstvo kultury a informací nebo KNV. Ty mohou registraci odmítnout, není-li vydávání *periodického tisku plánovitě zabezpečeno po stránce materiálně technické, finanční a hospodářské, nebo nevyplývají-li z přihlášky ostatní záruky, že periodický tisk bude plnit společenské poslání*. Jak si všichni dovedeme představit, dává tento odstavec prakticky možnost odmítnout registraci kdykoli a komukoli. O opravných prostředcích, o možnosti odvolání proti takovému rozhodnutí nepraví zákon nic. V oblasti cenzury zákon vyhlašuje předběžnou cenzuru.